

РОЛЬ СІМЕЙНИХ ТРАДИЦІЙ ТА ОБРЯДІВ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками. Але звичаї – це не відокремлене явище в житті народу, це – втілені в рухи і дію світовідчуття, світосприймання та взаємини між окремими людьми. А ці взаємини і світовідчуття безпосередньо впливають на духовну культуру даного народу, що в свою чергу впливає на процес становлення народної творчості. Саме тому народна творчість нерозривно зв'язана з звичаями народу.

Звичаї народу – це ті прикмети по яких розпізнається народ не тільки в сучасному, але й в його історичному минулому.

Звичаї – це ті неписані закони, якими керуються в найменших щоденних і найбільших всенаціональних справах. Звичаї, а також мова – це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю. Звичаї, як і мова, виробилися протягом усього довгого життя і розвитку кожного народу. В усіх народів світу існує повір'я, що той хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Він блукає по світі, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку та пристановища, бо він загублений для свого народу. Наш великий поет Тарас Шевченко, звертаючись до України, як до матері, що вічно страждає питає:

Чи ти рано до схід-сонця Богу не молилась?

Чи ти діточок непевних

Звичаю не вчила?

І щонайважливіше – всі стародавні звичаї є твором українського народу. В них його духові скарби. Коли їх зберігаємо, живемо нашим власним життям. А, коли передаємо нашій молоді, дітям, ми даємо їй українську духовність. Передавання традицій та пошана й плекання наших звичаїв – може бути цікаве та захоплююче і для теперішньої молоді, коли вона переживе їх разом з нами, коли матиме про них милі й дорогі їй спогади дитинства. На них можуть тоді далі розвивати й поглиблювати українську свідомість дітей наші Церкви, школа, молодечі організації.

Є теж окремі великі праці про наші народні звичаї, такі, як С. Килимника, О. Воропая, митрополита І. Огієнка. Треба лиш їх шукати, а знайдемо в них і описи, і пояснення всіх цих звичаїв. І зможемо їх належно пояснити нашим дітям. Бо тільки те, що дитина розуміє, те може й пошанувати і запам'ятати на все життя. Що ж буде незрозуміле, те залишиться чужим, а то й виглядатиме молоді смішним.

У будні дні наша пересічна родина в країнах поселення живе окремо, кожний її член у своєму світі між чужими: в школі, чи на праці. Правда, і в

будні дні можна зробити короткі хвилини спільного життя родини якнайбільше «українськими». Але найбільше надаються до пізнання та переведення наших українських звичаїв – свята. Тому треба звернути на них особливу увагу. Культура нації витворюється протягом дуже довгого часу: починаючи з праобразів етнічної міфології і закінчуючи сучасною поетичною творчістю. Світовідчуття прадавніх українців органічно увійшло в ментальність їхніх нащадків. Є щось таємниче у тому, що отримало у літературі назву «менталітет», те, що повністю не висловлене, не сформульоване, не усвідомлене, але існує і визначає ставлення людини до світу. Воно існує на рівні «взірців поведінки», взірців «вибору», на окремих оцінок і переваг, які підхоплюються іншими людьми і непомітно формують їх свідомість. Це немов би якась традиція, яка подібно до могутнього потоку захоплює людей і непомітно змушує їх робити і говорити те, що роблять і говорять інші, створюючи при цьому ілюзію природності і безумовності власної поведінки. Тобто, менталітет – це шар людської свідомості, який непрорефлектований, не усвідомлений повністю, потаємний від самих його носіїв, або, по іншому, соціально-культурний автоматизм поведінки.

На сучасному етапі українська ментальність стала об'єктом дослідження багатьох вчених, зокрема, І. Грабовської, І. Лисого, А. Швецової та ін. Деякі дослідники (М. Гончаренко, О. Забужко) говорять про взаємовплив національної ментальності та народної творчості. Про це писав ще М. Драгоманов, настійною думкою якого була необхідність пізнання нації через її культуру, літературу, усну народну творчість. М. Грушевський першим розгорнув концепцію вселюдського значення національних традицій. За висновком видатного діяча української культури, національна творчість і надбання українського народу «не має суперника серед народів Європи». В багатотомній фундаментальній «Історії України – Руси» М. С. Грушевський стверджував, що український народ «у творах свого духа зложив пророчисті свідоцтва своїх визначних культурних прикмет, багатих здібностей і здобутків довгого історичного життя».

Інший активний діяч суспільно-політичного руху в Україні М. П. Драгоманов у своїх працях з українознавства переконливо поєднав національні скарби і загальнолюдські цінності, вчив, щоб ми ставили «величну будівлю українського культурно-громадського життя в зв'язку з вселюдською культурою...».

Діалектичні зв'язки між національним і загальнолюдським є загальною тенденцією розвитку будь-якого менталітету. Інтеграційні культурні надбання сприяють взаємозбагаченню завдяки розвитку культури передусім корінного етносу певної території. Це ж, на наш погляд, стосується і регіону, розвиває значення регіональних традицій у загальноукраїнському контексті. Отже, виховання на традиціях реалізує, по-перше, глибоке і всебічне пізнання рідного народу, його історії,

культури, духовності і на цій основі – загальнолюдського; по-друге, усвідомлення кожним школярем самого себе як невід’ємної частини свого народу, нації, і в той же час, по-третє, – як самотньої індивідуальності, необхідності з цією метою самоучіння і самовиховання. Завдання молодії української держави у зв’язку з цим полягає у створенні оптимальних умов оволодіння народними традиціями, в наданні цьому процесові цілеспрямованого характеру, що забезпечить формування високоморальних якостей громадянина.

Педагогічна сутність національно-культурних традицій полягає у відтворенні в наступних поколіннях того кращого, що вироблено українським народом упродовж усієї історії свого існування. Отже, виховання учнів початкових класів на національно-культурних традиціях українського народу забезпечує їх прилучення до високих духовних і матеріальних надбань свого народу, засвоєння і примноження кращих звичаїв, моральних норм, естетичних цінностей та інших елементів культурної спадщини, кращих психічних якостей українського народу, специфіки його емоційної та інтелектуальної сфери, що зберігаються нацією, розвиваються і передаються протягом століть.

З приходом весни на уроках читання доцільно використовувати тексти про цю пору року. На першому такому уроці вчитель ознайомлює дітей із народним звичаєм зустрічати весну величальними піснями – веснянками (гаївками, ягідками, маївками). Після розповіді про зустріч весни на Україні, вчитель пропонує дітям провести зиму і зустріти весну. Тут же на уроці й опудало, яке зробили з соломи хлопці, зодягли його в старе лахміття як символ зими. Потім діти виходять на подвір’я: дівчатка водять хоровод, хлопчики за школою спалюють опудало – ознаку того, що весна остаточно перемогла зиму, а потім розсівають довкола попіл.

На уроках природознавства корисно щомісяця ознайомлювати учнів з усіма святами, які тісно пов’язані із працею людей, народними повір’ями. Ці народні традиції найкращий матеріал для розвитку мовлення, для пошукової роботи дітей, їх активності, зацікавленості на уроці. Всі уроки мови тісно пов’язані з народною творчістю, традиціями, уведеними в план уроку – мандрівки.

Виховання учнів початкових класів на родинних традиціях українського народу формується переважно під час проведення позакласних виховних заходів. В арсеналі вчителя: гра – подорож «За Ярилом услід» («Пори року»), естетична бесіда «Шануй свого батька, матір свою», свято «Роде наш красний, роде наш прекрасний», «Хліб усьому голова», театралізоване свято «Козацька берегиня», «Пісня – душа народу», спортивно – розважальне свято «Козацькі забави». Внаслідок чіткого визначення змісту, вибору форм і методів проведення виховної роботи в учнів утверджуються національна свідомість, почуття національної гідності, національний менталітет. При цьому важливого значення набуває врахування вікових та індивідуальних особливостей

учнів початкових класів.

За своєю природою свята, ритуали і обряди виконують важливу роль чинників формування морально-естетичних почуттів, смаків, відносин у людей. Звичаї, обряди, ритуали, свята можуть сприйматися як форми традицій. Вони органічно поєднують у собі духовний зміст традицій: усну народну творчість, зокрема інструментальну музику народну пісню, національну хореографію, моральні норми, правила, проповіді, заповіді, заклинання тощо. Таким чином, залучаючи дітей до краєзнавчої роботи проведення народознавчих пошуків, участі в народних ритуалах і обрядах і святах, педагог організовує їх виховання на національно-культурних традиціях. Початкова школа повинна виховувати майбутніх громадян України на основі культурно-історичного досвіду нашого народу, його багатовікової мудрості та духовності. Як уже було доведено, ефективним засобом цієї роботи виступають національні традиції, які мають потужні виховні можливості, які мають потужні виховні можливості.

Вчитель повинен працювати у різних напрямках: на уроках, факультативах, у роботі гуртків, у процесі суспільно корисної праці, під час проведення різноманітних позакласних виховних заходів.

Отже, дітей треба навчити не просто споглядати, а й бачити навколишнє, помічати поруч дивне й загадкове, приховане, використовуючи при цьому народний календар. Беручи активну участь у підготовці та відзначенні свят, звичаїв і обрядів народного календар, учні проймаються глибокими патріотичними почуттями, життєстверджуючим оптимізмом, почуттям господаря рідної землі. При цьому вони успішно оволодівають трудовими уміннями і навичками, народною мораллю, естетикою, побутовою культурою, нормами поведінки.